

zapazi, ko na njivo stopi, in se mu tla udirajo. Burja ima prosto pot do vseh korenin in zemljo z rastlinami vred obveje in posuši; ako še spomladanske dni po noči zmrzuje, izgubavata se rž in pšenica še hitreje z njive. To je lahko preprečiti z valjanjem, da se vzdignena zemlja z rastlinami vred k zemlji pritisne; burja nima potem pota do korenin, in jih ne more prezebat. Kdor se hoče te škode obvarovati, ravnaj tako-le: Precej ko sneg skopni, in se zemlja toliko osuši, da se več valjarja ne poprijema, povaljaj jo, ako se je vsled zmrzline vzdignila, s tako težkim valjarjem, da se, kakor jeseni, človeku noge ne udirajo. Valjar narediš lahko, kakor je treba, teži ali laži; v ta namen napravi na njem sedež za hlapca. Kadar je s pšenico ali ržjo obsejana zemlja spomladi vzdignena, ne zamudi je noben gospodar valjati, drugače bo sam kriv, ako mu nastane škoda. Opo-minam, da bi ne smel noben kmet na Gorenjskem biti brez valjarja, ker ga lahko v letu večkrat rabi.

* Dovolj mladiču, katerega misliš za pleme obdržati, kar najdalje moreš, sesati, ker materino mleko ga najbolje redi in dela močnega. Kdor si hoče živino večjo iz manjše domače vzrediti, ima v tem, če mladiče delj časa sesati pušča, gotov pripomoček. Za pleme obdržana teleta, jagneta in kozlički naj sesajo najmanj po 6 tednov, žrebeta pa po 6 mesecev; praseta sesajo večidel, dokler se jim ljubi.

Podučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

113.

Balon.

Prešlo je dobrih sto let, odkar so prvi zrakoplav ali balon v zrak spustili. Bila sta to dva brata, Štefan in Josip Montgolfier, ki sta prvi pot izvela to misel, o katerej je človeštvo uže toliko premišljalo. Napravila sta balon od platna, znotraj sta ga obložila s popirjem, a spodaj sta ga pustila odprtega. Pod balonom sta napravila ogenj. Od ognja se je zrak ugrel, razširil se in postal laglji; zato se je začel vzdigati in s seboj je vzdignil tudi balon. Prvi poskus sta izvela 4. junija 1783. l. v mestu Annonay na Francoskem. Balon se je ob navdušenem klicanju občinstva vzdignil 500^m/ visoko. Mestna gosposka je napravila o tem službeno izvestje in poslala akademiji znanosti v Pariz. Ta je koj pozvala oba Montgolfiera, naj dojdeta v Pariz, da ponovita svoj poskus. Živahni Parižani so komaj pričakovali dneva, kedaj se bode pred njihovimi očmi vzdignil balon. Nabrali so v nekoliko dneh 10.000 frankov ter jih izročili Robertu, tvorničarju fizikalnih priprav, da ustroji balon za Montgolfiera. Charles, profesor fizike, imel je to reč

v rokah. V Parizu še niso vedeli, na kakov način sta brata v zrak pognala balon, ker tega nista hotela nobenemu povedati. Charles je premišljeval to in ono in naposled mu šine v glavo, da bi dobro bilo napolniti balon z vodikom. Vodik je plin, ki je štirinajstkrat laglje od zraka. Ali v tistem času ni bilo lahko napraviti toliko vodika. No tudi to težavo je premagal Charles in 27. avgusta 1783. l. se je vzdignil z vrta tuillerijskega prvi balon napolnjen z vodikom. Kdo naj popiše radost Parižanov! Do 300.000 ljudi je klicalo navdušeno, ko se je balon v kratkem času vzdignil do 1000^m/ visoko. Kmalu na to je došel v Pariz tudi Štefan Montgolfier in je spustil 19. sept. istega leta v Versailles svoj balon z ugrejanim zrakom v viš. Na balon je obesil kletko, v katerej je bila koza, kokoš in raca. To so bili prvi potniki v balonu. Nič žalega se jim ni zgodilo. Kedar so se vzdignili do znatne višine, pali so lepo mirno na tla. Ta uspeh je spodbol Montgolfiera, da je ustrojil balon v katerem bode moči tudi ljudem se vzdigniti. Balon je bil v premeru nad 20^m/ visok, do 14^m/ pa širok. Na tem balonu je bila obešena galerija, na katerej so mogli biti ljudje. Kedar je bil balon prirejen za pot, nastal je zadržek, francoska vlada ni hotela dovoliti, da človek stavi življenje na kocke radi takega poskusa. Še le ko je marquis d' Arlande izjavil, da tu ni nevarnosti, in da hoče tudi on se vzdigniti, dovolil je naposled Ljudevit XVI. Vzdignili so se marquis d' Arlande, Pilâtre de Rozier in Montgolfier, in éez pol ure so se srečno spustili na tla, poldrugo uro od onega mesta, kjer so se bili vzdignili. D' Arlande je skočil koj na konja in hitel sporočat kralju srečni uspeh prve zračne plovitve. Svet je bil še zbran na mestu, in pozdravljal je z velikim veseljem in strmenjem marquisa.

Ker je ta prva vožnja srečno uspela, priredili so kmalu drugo. Charles in Robert sta napravila velik balon ter ga napolnila z vodikom. Duhoviti Charles je poskrbel, da balon čim bolje uredi. Na balonu je napravil zaklopec ali ventil, da more, kedar treba izpuščati plin iz balona. Potem je preko celega balona razpel mrežo, na katero je obesil čoln. Vzel je seboj tudi sidro, da se more, kedar se približa zemlji, po volji vsidriti. In še marsikaj drugega je izmislil Charles, samo da balon čim bolje spopolni, tako da bode tem varnejše potovati. Vsi ti njegovi izumi se še dandanes pri balonu upotrebajo. Charles in Robert sta se vkrcala v balon in se vzdignila 600^m/ visoko. Na tla sta pala devet ur od Pariza. Robert je prvi skočil na tla, a s tem je postal balon mnogo laglji ter se je tisti hip zopet vzdignil hitro kot strela v višino 3000^m/ . No četrť ure pozneje je pal zopet srečno na tla.

Leta 1785. sklene Blanchard, da se popelje v balonu preko morskega kanala na Angleško. Ali je imel mnogo neprijetnosti med vožnjo. Naenkrat začne mu balon naglo padati, in bati se je bilo, da pade v morje. Zato je začel Blanchard metati iz ladije, da balon olahkoti. Znano je namreč, da vsak balon nosi seboj vreče peska, tako zvani balast. Ves ta pesek je uže izmetal

Blanchard, ali ni izdalo, balon je še vedno padal. Začel je metati iz balona tudi hrano, knjige, ki jih je seboj imel, in naposled tudi obleko s sebe. Tako je vendar prišel nad suho zemljo in se otel. Ko je Pilâtre de Rozier o tem zvedel, sklenil je, da hoče tudi on preploviti kanal. Ali komaj se je bil vzdignil, pretrgalo se je platno v balonu in Rozier je pal na tla. Pri tistej priči je bil mrtev kakor tudi drug njegov Romain. To ste bili prvi žrtvi zrakoplava.

(Dalje nasl.)

Politične stvari.

Govor drž. poslanca Tonklja

v državno-zborski seji dne 8. maja 1889.

(Dalje.)

Navesti hočem neko primero. Premnogokrat se sklicuje na Italijo, proslavlja se tamošnji napredek.

Z vzgledom bom pojasnil, kakó se je tam izvrševalo pravosodje, in sicer že v prejšnjem stoletji. Tú pred sabo imam tiskano pravdo, ki je navstala mej dvema občinama, spadajočima k beneški republiki. Ena je sedaj avstrijska, ker se je, kakor tudi moja rojstvena srenja, leta 1815 ločila od beneške zemlje ter spojila s primorsko, vsled česar sem jaz še vedno ostal Avstrijanec. Prepír je navstal zaradi nekega rebra. Sedaj avstrijska občina je tam napravila apnenico, ker je hotela popraviti župnijsko hišo, ter pasla koze. Naenkrat pride sto oboroženih môž iz bližnje srenje Črni vrh — kakor vidite, ime je slovensko — ti razdenejo apnenico, spodé ljudi v beg ter sekvestrujejo sedem kozá, vsled česar se je vložila tožba zaradi motenja posesti. Poklicale so se v Benetke priče, mej temi dve iz mojega rojstnega kraja. Prišli ste tje dné 30. maja 1791, in dovolil si bodem prečitati, kaj se je nadalje zgodilo (číta):

„Venuto in uffizio acitazione ecc. Antonio Crast qu. Pietro, nativo ed abitante della Villa di Bergonna, lavorator di campagna, testimonio nominato sopra il Capitolo primo“ itd., to se pravi, prišel je Anton Crast, v Beginju rojen in stanujoč, kmetovalec, kot priča. Praša se sedaj o prvem členu. Potem slôve (číta):

„Interrogato in qual luogo si trovasse lui esaminato il giorno 22. giugno 1876, risponde in un linguaggio non intelligibile, dando segni ancora di non intendere che poco la lingua italiana.“

Odgovarja v nerazumljivem jeziku ter kaže z znamenji, da zna le malo italijanski.

„Per la qual cosa fu intermesso l' esame e fu commesso al testimonio Antonio Crast di trattenersi fuori del' uffizio, donec ecc.“

Vsled tega se je pretrgalo zaslišanje ter se mu je ukazalo, naj zunaj počaka.

„L'Illustrissimo ed Eccellentissimo signor Luogotenente veduto ecc., e volendo ecc.“ — pokličeta se potem dva tolmača.

„Là ordinato, che l' esame di Antonio Crast sia assunto col mezzo delli due interpreti Vincenzo Germaz e Valentin Paolin, ambi di questa città ecc., affine ecc. ecc.“

Izdajo se pozivi in tolmača prideta.

„Venuto in uffizio a citazione ecc. Vincenzo Germaz qu. Francesco, nativo da Praga é da 18 anni circa abitante in questa città, fa il palatiere, e Valentin Paolin qu. Lorenzo, nativo della Pieve di Solcana Imperiale, è da 20 anni circa commorante in questa città fa il sensale.“

Prideta tedaj tolmača Vincencij Germaz, sin Franca Germaza, iz Prage, 18 let že v tem mestu stanujoč izdelovalec lopat, in Valentin Paolin, sin Lorenca Paolina, iz župnije Solkane, ki je cesarska — ta leži pri Gorici; isti stanuje že 20 let v tem mestu ter je mešetar.

Ne bodem naprej čital, marveč le povedal obseg.

Tolmača se zaprisežeta (ter se jima naroči, naj popolnoma po resnici tolmačita ter zapisniku narekujeja).

Najprvo se pokliče ena priča ter jo v njenem jeziku zaprisežejo. Potem se naroči enemu tolmaču, opominjajoč ga na prisego, ter se mu predlože vprašanja, dokazni članki. Drugi tolmač mora poslušati ter pritrditi, da je prav prevedeno. Potem odgovori stranka; tolmač prevede in drugi mora potrditi, da je prav prevedeno, in zdaj se povedba še-le vsprejme v zapisnik. Tako se je izvršila cela obravnava,

Primerjajte sedaj, gospôda moja, razmere, kakoršne so na Koroškem, kjer se brez tolmača zaslišujejo priče, primerjajte nadalje s tem, kakó se pri nas v Gorici in Istri brez tolmačev zaslišujejo stranke, ki niso zmožne italijanščine, kjer se vendar gré za moje in tvoje ali v kazenskih zadevah za čast in prostost (Klici na desnici: Tudi za življenje!) — kjer se gré za življenje, tam se že pokličejo tolmači — potem bodete rekli, da so se v beneški republiki mnogo bolje varovali pravni odnošaji, kakor sedaj pri nas. Pravda še ni končana. (Veselost.) Gre se za last napominanega rebra. Pravda se sedaj vrši v Tolminu. V Italiji, pri dr. Preturi v Tarcintu, so se priče na večni spomin zaslišale. Tú je posloval slovenščini vešč uradnik, ki je služil v Tolminu ter se po letu 1866 povrnil v svojo domovino, kjer so ga nastavili. Tudi tam, čeravno zna sodnik slovenski, poklicala sta se dva tolmača ter se je pri tem popolnoma tako postopalo, kakor v beneški republiki; če se tedaj ta pravda primerja z našim postopanjem, zgodi se gotovo na škodo zadnjega.

(Dalje prihodnjič.)